

Nádas – Barthes – Foucault*

Milyen nyelven beszélhetünk a testről, a szexualitásról és a szerelemtől? Vajon egyazon szótár és grammatika segítségével közelíthetünk a három témához, vagy ellenkezőleg, mindegyiknek megvan a maga külön bejáratú nyelvjátéka?...

Az ilyen típusú – általános, tétova és céltalan – kérdések, ha nem is tűnnek túl használhatónak, kérdés voltukban, önnön mivoltukban, mégiscsak azt tanúsítják, hogy fontos dolgok (mint például a fent nevezett három) esetében bizony nem könnyű továbblépni a tagoló és elemző értelem, vagy legalább az értelmes és követhető nyelvhasználat szintjére. Márpedig Nádas Péter – nem is egyszer – éppen erre vállalkozik az esszéiben; minek során óhatatlanul szembesül a hasonló nehézségekkel másként birkózó vállalkozásokkal.

Az 1991-es szerelem-esszéiben például egy ízben hangsúlyosan egymás mellé kerülnek *A szexualitás története* és a *Beszéd-töredékek a szerelemtől* című, nagyon különböző hangvételű és felfogású művek szerzői: Michel Foucault és Roland Barthes. Ami eléggé meglepő. Hiszen míg Foucault félbemaradt (három teljes kötetet, valamint számos tanulmányt és jegyzetet felölelő) történeti kutatásaiban a hatalom, a tudás és az igazság akarásának tárgyaként beszél a szexualitásról (és olykor a szerelemtől), végső soron tehát a mindenkori elnyomó hatalmi diskurzus, azaz beszéd- és intézményrendszer kifinomult logikájáról; addig Barthes inkább a szerelem nem-hatalmi alaphelyzetét, a szerelmi (testi-lelki) kommunikáció eleve adott nehézségeinek ('Szeretsz?' – 'Szeretlek.' – 'Hogy érted?' – 'Mit hogy értek?' – 'Ne nyúljál!' – 'Miért, te nem akarsz?' – 'Hogy érted?' – 'Mit hogy értek?'...) úgymond nyelvkritikai következményeit, változatos – többnyire szépirodalmi (igényű) – formáit járja körül. Nézzük tehát, mit ír Nádas röviden Barthes-ról: „Roland Barthes egyenesen azt állítja, hogy a szerelemre vonatkozó tépelődést, belső beszédet és társalgást a témával érintkező nyelvek mára teljességgel „pácban” hagyták, leértékelték, nevetség tárgyává tették, vagy éppen ignorálják (...) és a legvégletesebb, senkitől és semmitől nem védelt magányba űzve, önnön erejére hagyták.” (ÉFSz, 141.)

Majd hosszabban Foucault-ról: „Michel Foucault hasonló eredményre jut, amikor a maga inkább szociológiai, mint nyelvfilozófiai szempontrendszer szerint azt mondja, hogy háromféle, egymástól élesen elkülöníthető és egymásba nem áthalló nyelven beszélünk a szerelemtől. Az *obszcenitás* nyelvén, a *klinikum* nyelvén, és a *szimbólumok* nyelvén. Az első nyelv kizárólag a szerelmi egyesülés technikájával és mechanikájával foglalkozik, s így egyetlen tárgya a genitália. A második nyelv a betegség és az egészség, a normalitás és az abnormalitás szempontjából értékeli a szerelmi tevékenységet... (...) A harmadik nyelv viszont olyan archaikus, kultikus tartalmakra és rituálékra utal, amelyeknek ugyanakkor nincsen gyakorlata az életvezetésben, s így a szerelemtől folytatott diskurzusban ellenőrizhetetlen marad.” (ÉFSz, 141–142. – másodlagos kiemelés: B. S.)

* Az írás egy Nádas Péter prózájával foglalkozó hosszabb munka egyik alfejezete.

Első megközelítésre – a két francia szerző gondolatainak közös metszetében – még akár úgy is vélhetnénk, hogy a „szimbólumok nyelvének” kitüntetett változata, a szépirodalom volna az a hely, ahová a test, a szexualitás és a szerelem kényes témái visszahúzódhatnának az obszcenitás és a klinikum hatalomelvű diskurzusaiból. Noha a Nádas-esszé saját rendszerében a (testi) szerelem legsajátabb közege nem a szimbolikus nyelv volna, amely csak „utal”, hanem az utalás voltaképeni tárgya, „a mágikus, a titkos, az éjszakai nyelv”, amely viszont óhatatlanul konfliktusba kerül mindazzal a profán kommunikációs körülménnyel, amitől meg éppen a szimbolikus beszéd próbál megszabadulni: „Mert maga a szerelmi cselekmény kizárólag mágikus nyelven ért, míg a benne részt vevő személyek kizárólag szociális nyelven tanultak meg egymással beszélni. Ennek az állításnak a próbáját mindenki könnyedén elvégezheti, ha szeretkezés után megpróbálja megbeszélni szerelmesével, hogy mi történt kettőjük között. Nem fog rá szavakat találni, hiszen ami történt, nem volt más, mint színtiszta rituálé.” (ÉFSz, 142.)

A „színtiszta rituálé” mágikus nyelvyszerűsége lesz egyébként a drámaíró Nádas színpadi elképzeléseinek gyökere. Hogy miként fogalmazható át a titkos mágikus beszéd nyilvános szimbolikus beszéddé. Ami persze nemcsak a drámák, hanem a regények, egyszerűen a teljes életmű legdöntőbb kérdése is. Az átfogó kérdés alkalmi megválaszolásának reményében, tehát a szerelmi (mágikus) beszédről szóló érvényes (szimbolikus) beszéd megtalálásának reményében, az esszéíró Nádas egy helyütt érzékelhető kedvvel hivatkozik Barthes „egyik fontos címszavára”: „...*le bruissement de la langue*. Zsongító nyelvem arra teszi a másikat süketté, amit meg szeretnék értetni vele.

Ha pedig mégis úgy esik, hogy megtörjük a bölcs hallgatást és beszélni kezdünk a szerelemről, akkor ezeknek a nyögésekkel, méla csöndekkel, dadogással, sóhajokkal és zokogással kísért beszélgetéseknek a helyszíne inkább egy sötét utca szeglete avagy a szoba, ahol az első és az utolsó mondat között bealkonyult.” (ÉFSz, 45–46.)

A mágikus (test)nyelvi rituálé szimbolikus lehetőségeit firtató Barthes szerint a tulajdonképpen szerelmi beszéd valamiféle jócskán és változatosan rendhagyó diskurzus, a szó eredeti értelmében „*dis-cursus*”, azaz „ide-oda futkosás” vagy „lótás-futás”, amely nagyon „nem dialektikus”; minek értelmében: „Ha a szerelemről akarunk írni, a nyelv *zűrzavarával* szembesülünk...” (BARTHES 1997, 15, 19, 123.) Ahogyan például Roman Jakobson beszél a szépirodalomról mint a hétköznapi nyelvvel szemben elkövetett, szervezett erőszakról; vagy ahogyan Julia Kristeva értekezik a szimbolikus és az avantgárd költészet jelentésbomlasztó nyelvi forradalmáról. De gondolhatnánk az Auschwitz-tapasztalat Kertész Imre-féle nyelvfosztottságának nyílegyenes következményére, a *Sorstalanság* provokatív iróniájára is. Hiszen az irodalom elsősorban éppen erre való: a társadalmi térben vagy a történelmi tudatban elfojtott vagy elfinomkodott, vagyis a felismerhetetlenségig eltorzított témák újszerű(en fenomenális), következőképpen botrányos, mégpedig nyelviségében botrányos s így félreérthető szóba hozatalára. (A nyelvi–szemléleti megszokásainkat, előítéleteinket és elvárásainkat provokáló botrány félreértése többek között abból a még alapvetőbb félreértésből is adódhat, hogy időnként bizony nem irodalomként olvassuk az irodalmat; hogy egy az egyben, mintegy felszólításként értjük mindazt, amiről ott szó van; hogy mindenáron azt a valakit – teljhatalmú szerzőt – keressük, akinél a szó van; hogy nem látjuk, hogy a szó – *van*.)

És míg az *Emlékiratok könyvének* botrányos voltát az obszcenitás és a klinikum nyelveinek művesen ellentmondó stílus hosszú mondatokban burjánzó, egyfajta szimbolikus szépsége garantálja, addig a *Párhuzamos történetek* éppenhogy e szimbolikus minőség rovására, semleges helyi értékeken használja az obszcenitás és a klinikum nyelveit. 2005-ös regényében Nádas immár egyenrangú nyelvi eszközkészleteknek tekinti – az adott szöveghelyzettől függően – a klinikum, az obszcenitás és a költői szimbólumok szótárait. Más szóval, míg a korábbi regény poétikus nyelve magába fogadja az obszcenitás és klinikum *területeire* száműzött témákat, addig a későbbi mű éppenhogy az obszcenitás és klinikum *nyelveit* ereszti rá az eleve kényesnek számító témákra. Nádas tehát két fokozatban szabadítja fel a testet, a szexualitást és a szerelmet: először az ábrázolás, másodszer a nyelvhasználat síkján. A két egymásra következő gesztust, különösen az utóbbit, persze nem mindenki, nem minden olvasó képes (vagy hajlandó) elfogadni: az 1986-os regény egyértelműen szerethető, a 2005-ös mű viszont nehezen szerethető meg – többek között erről is árulkodik befogadástörténetük látványos különbözősége. Ahogyan a „test költészetét” megszólaltató korábbi regény nyitófejezetének elhíresült fordulatát továbbforgató Radnóti Sándor írja: „Szabálytalanságom szépségei – ez az *Emlékiratok* első fejezetének a címe. Ha egy aforizmában akarom összefoglalni a különbséget, akkor azt mondhatom, hogy a szabálytalanság szépségével szemben a *Párhuzamos történetek* testfelfogásában nem létezik szabálytalanság – de szépség sem.” (RADNÓTI 2007, 218.)

Sőt, mintha a *Párhuzamos történetek* rideg és részvétlen látásmódja, a test- és szexualitás-ábrázolások metszően stilizálatlan hangfekvése egyenesen ellehetetlenítene az *Emlékiratok könyvének* egyik meghatározó témáját, a szerelmet, amelyet pedig 1991-es esszéjében a Foucault-val vitatkozó Nádas egyértelműen a szexualitás elé rangsorol: „Foucault elemzései nyomán azt lehetne mondani, hogy amilyen mértékben fölemelkedik a szexualitás fogalma a közgondolkodás horizontján, olyan mértékben süllyed alá a szerelem fogalma. (...) Ha a szerelem helyett szexualitást mondunk, akkor kapcsolat helyett testet, húst, gyönyört. Ha kapcsolatról beszélünk, akkor két emberéről, ha testről, húsról vagy gyönyörről, akkor ez lehet egy emberé, kettőé vagy éppen mindenkié.” (ÉFSz, 118.)

A nemek szerinti szexuális „viszonosság” mechanikája helyett Nádas az alkatok szerinti szerelmi „kölcsonosság” eszméjét ajánlja; mely eszmét ugyanakkor vásárra is viszi a regényeiben, főként a *Párhuzamos történetek*ben. De már az *Emlékiratok könyvében* is olykor beleláthattunk „valós érzetünk működésének sematikus elvébe”, az „ösztönök majdhogyan rideg mechanikájába” (EK, 325.) – noha még mindig a „szabálytalanság szépségei” által kijelölt kereteken belül. Ráadásul az 1986-os regény szépségelvű világában kimutatható valamiféle fokozatiság, amely által egyre inkább elfogadhatónak tűnnek a testiség hagyományosan elfojtott dimenziói: a tizenkilencedik századvégi német történet elbeszélő hőse, Thomas Thoenissen „alig zabolázható hajlamokkal” büszkélkedik, amelyeket ő még egyelőre – a klinikum nyelvén – „betegségnek, sajátos átoknak, bűnös elferdülésnek” nevez, mivel környezete is annak tartja, és „titkos öröme éjszakáiba” (és persze még titkosabb irodalmi kalandjaiba) számúzi; az 1950-es évek Magyarországon játszódó történetes kamasz szereplője viszont – kerülve a klinikai-kriminálisztikai ízű megközelítést – csupán erősen jellemhibásnak, azaz „durvának, közönségesnek, sötétnek és alattomosnak” látja magát, miközben környezete előtt ő is képmutató szerepeket játszik; míg végül

az 1970-es évek felnőtt elbeszélője – olvasói előtt legalábbis – nyíltan vállalja „szabálytalansága szépségeit”. (EK, 25, 37, 19.) Többek között éppen a „szabálytalanságok” nyelvi megjelenítésének emancipatorikus-narratív íve szavatolja az *Emlékiratok* könyvének összetett elbeszélői szerkezetét. És mintha éppen ez a dinamika tűrne el a későbbi regényből, ahol már nincs semmiféle testre vagy szexualitásra vonatkozó norma és szabály (még felszámolódoban sem), s így „szabálytalanság” sem. Itt már nincs helye semmiféle modernista pátosznak vagy heroizmusnak, semmiféle libertinus öntudatnak vagy mardosó büntudatnak. Megint csak Radnóti szavai: „A *Párhuzamos történetek* elvágja ezeket a szálakat. Az erotika nemcsak kozmikus és metafizikus hagyományaitól szabadul meg, hanem a pőre nemiség formájában elveszíti az olyan – meglehet – humanista vezérfogalmakkal is a kapcsolatát, mint a szerelem, a barátság, a szeretet és a szolidaritás.” (RADNÓTI 2007, 224.)

Egyszóval éppen a Foucault-féle látásmóddal szemben korábban védett értékek kerülnek a klinikai hidegség vagy obszcén semlegesség nyelvébe burkolódzó elbeszélői tudaton és – következképpen – a regény terén kívülre (ami persze nem jelenti azt, hogy Nádas számára ne volnának továbbra is fontosak mindezek az értékek): az alkat, a „kölcönösség” és a szerelem.

„Nem a neme szerint beszélek az [ember] alkatáról, hanem az alkata szerint beszélek a neméről” – írja Nádas 1991-ben. (ÉFSz, 149.) A 2005-ös regény viszont mintha éppenhogy nem az alkata szerint beszélne az ember neméről, hanem a neme felől közelítene az alkatához, az alkata testi vonatkozásaihoz. A *Párhuzamos történetek* kizárólagosnak tűnő témája: a nemiség övezetében megnyilvánuló alkatok változatosan mechanikus (vagy mechanikusan változatos) testi meghatározottsága. Tulajdonképpen Nádas mindkét regényben ugyanazokat a kártyákat keveri és osztja, persze különböző szabályok szerint. Alkat és nem, „kölcönösség” és „viszonosság”, szerelem és szexualitás – olyan fogalmi párok, amelyek egyik oldala sem választható le a másiktól, legfeljebb olykor az egyik teljességgel eltakarja a másikat, vagy fordítva. Így például a *Párhuzamos történetek* provokatív iróniával kitakarja azt, amitől a szerelem-esszé korábban elhatárolódott: a szexualitás bestiálisabb formáit; valamint távolságtartó iróniával eltakarja azt, amit amaz bemutatott: az erotika szerelemtartományait. Minek következtében Nádas szépirodalmi síkon, ironikusan biztonságos körülmények között szembesíthet minket – anélkül, hogy bármit is helyeselne (vagy elítélne) – Foucault szabadságelvű szexualitás-felfogásának akár legvégső következményeivel; mondjuk azzal a gondolattal, hogy a testen elkövetett erőszakos cselekedetek körében „elvben nincs különbség aközött, hogy az ember az öklét dugja a másik ember arcába vagy a péniszét annak nemi szervébe”. (Foucault-t idézi MILLER 2000, 391.) Vagy hogy – „elvben” még tovább lazítva a társadalmi-kulturális kötöttségeket és normákat – mit hová dugunk vagy szúrunk, és milyen mélyen; hogy mit honnan választunk le, és milyen vérvesztéssel...¹ Az „elvben” tételezett lehetőségeket persze nem kell feltétlenül megvalósítanunk a napi gyakorlatban. Többek között éppen erre találták ki a szépirodalmat, az írás és olvasás gyakorlatát: hogy ne a hétköznapokban, ne a társadalmi térben szembesüljünk ön- vagy közveszélyes módon mindazzal, amivel ugyanakkor – ember („sárkányfog-vetemény”) voltunk okán – lustaság és hiba volna nem szembesülni. Elkövetni viszont óriási bűn. A bestiális testi cselekedetokről szóló szöveg (írásának vagy olvasásának) közvetett öröme nem csúszhat össze a szövegben

ábrázoltak elkövetésének közvetlen vágyával, pláne nem a vágy torz beteljesítésének vad gyönyörével – miként a Sade-olvasás örömeiről és veszélyeiről értekező Barthes írja: „...nem arról van szó, hogy végrehajtjuk a könyvben ábrázoltakat, nem leszünk szadisták, orgiasztikusok Sade-dal (...); arról van szó, hogy [olvasóként újra] elbeszéljük a szöveget, nem pedig cselekedjük a szöveget, meghagyva számára egy idézet távolságát, egy meglepő szó, valamely nyelvi igazság lendületes betörésének lehetőségét.” (BARTHES 2001, 12.)

A *Párhuzamos történetek* „nyelvi igazsága” olykor éppenséggel a testek közötti (nem szerelmi, hanem) szexuális kapcsolatok olyasféle „viszonossági” rendszerét ábrázolja, mint amelyet a szerelem-esszében megbírált Alkibiadész vélt érvényesnek Szókratész és saját maga között, miszerint ifjú teste szépségeért az idősödő filozófus hosszú évek során kiérlelt bölcsességét kérné cserébe. Ráadásul a 2005-ös regényben immár nem testi szépség és lelki bőség távlatos csereüzletéről, hanem a póre testkapcsolatok zárt mechanikájáról van szó. Amennyiben a (szép) test és (szép) lélek Alkibiadész-féle kettőssége helyett csak egyvalamiről, az egyugyanazon elvek alapján működő (szép vagy nem szép, egyre megy) testek változatosságában is egyhangú cserebomlásáról kapunk szenvtelen jelentéseket. (Most átmenetileg eltekintenek attól a szövegszerű tényről, hogy a testérintkezések során nem csupán testek, hanem testek által képviselt alkatok, továbbá alkatok által képviselt mentalitások és kultúrák is találkoznak.) Mely jelentések viszont működésmódjukban kísértetiesen emlékeztethetnek a már említett *Sorstalanság* iróniájára: a Nádas mű értéksemleges és hideg látásmódja hasonlóképpen provokál, mint a Kertész-regény elbeszélőjének csikorgóan művi naivitása. Valami kell, hogy legyen a provokatív testábrázolás hátterében. De hogy mi, azt nem tudhatjuk biztosan. Mert csakis azt tudhatjuk biztosan, hogy nem tudhatjuk biztosan. Csakis ennyiben tekinthetjük – de ennyiben mindenképpen – ironikusnak Nádas prózáját. Hogy hiába erőlködünk, nem és nem tudunk mögéje kerülni a szövegnek.

Ha tetszik, a *Párhuzamos történetek* éppen Alkibiadész cserealapú szerelem- és testfelfogását fokozza mindaddig, amíg a test mellől végleg el nem tűnik a (szellemi távlatú) szerelem; és ami marad, az a vegytiszta szexualitás, mégpedig az obszcenitás és a klinikum nyelvein kifejezve. Úgy is mondhatjuk, hogy Nádas saját regényírói gyakorlatában komolyan vette a jelentés- és értékvesztés Barthes-féle krízisét – „...az írás nem kompenzál, nem szublimál semmit...” (BARTHES 1997, 124.) –, és levonta annak Foucault-féle következtetéseit, vagyis a bölcs Szókratész szerelemfelfogása helyett egy lehetséges (és a tényleges történeti figura dicstelen politikai pályafutásának jobban megfelelő) Alkibiadész másképpen bölcs, pragmatikus tanítására szavazott, miszerint „ámítás, ha a szexualitást sújtó tilalmat (...) alapvető és rendszeralkotó elemnek akarjuk feltüntetni” (FOUCAULT 1996, 17.), és nem annak látjuk, ami: a hatalom és a tudás akarásának. Az abszolút igazságvonatkozásaitól megfosztott test kiszolgáltatottá válik a mindenkori hatalmi igazságtételezésnek, illetve – a hatásra következő ellenhatás értelmében – a mindenkori hatalmi elnyomásnak ellenálló gyönyörvágynak. (A testi meghatározottság hatalmi és gyönyör-elvű változatai jelennek meg egyébként a 2005-ös regény két fontos motívumában: a náci örökléstani kutatás ideológiájában egyfelől, valamint a margitszigeti homoszexuális rituálékban másfelől.) És így nemcsak hogy a szókratészi tanítást megcáfoló értéke lesz a szép testnek, de a szabadpiaci testértékesítés lehetséges módjai is

jócskán felsokszorozódnak. A hatalomfüggő – alávetett vagy ellenszegülő – szexuális viselkedésformák intézményesült vagy zabolátlan formáit nem korlátozhatja, nem kötheti meg semmi, legkevésbé a szerelem. Legalábbis mintha részben erről (is) volna szó a *Párhuzamos történetek*ben. Mely mű viszont, bármily felforgató módon is nyúl hagyományos témákhoz – Barthes egyik fordulatát alkalmilag kisajátítva –, mégsem valamiféle „csalhatatlan jelekből álló rendszer”, amelynek segítségével valaki körmönfontan (hálózövő pók módjára) a maga igazát bizonyítaná.² És mivel „a jelek nem bizonyítékok, hiszen bárki használhat hamis vagy kétértelmű jeleket”, bátran levonható a végső következtetés: „Paradox módon éppen ez vezet vissza a nyelv mindenhatóságához: mivel a nyelvnek nincs semmilyen biztosítéka, magát a nyelvet kezelem egyedüli és végső bizonyíték gyanánt: *nem hiszek többé az [előzetes feltételezéseken, ideologikus elvárásokon nyugvó] értelmezésben.*” (BARTHES 1997, 258.)

Innen nézvést a Nádas-regénynek – mint a „nyelv mindenhatóságát” színre vivő jelrendszernek – nincs semmiféle bizonyítékértéke; nincs jól tagolt vagy kihüvelykezhető mondandója, nyílt igazsága vagy leleplezhető ideológiája; noha tagadhatatlanul szó van benne valamiről, valami szokatlanul provokatívról. Ebben az értelemben Radnóti alapos és megvilágító elemzésének alábbi záróformulája a mű „világnézetéről” teljességgel feleslegesnek tűnik: „Igent mondok a regény világára, amely e hagyomány [az európai humanizmus] hatalmas provokációjaként, ellenpróbájaként gyarapítja a létről való tudásunkat. De – az esztétikai fételettől függetlenül, s mégsem elhallgatható módon – nemet mondok világnézetére.” (RADNÓTI 2007, 262.)

A mű belülről megtapasztalt „világának” és kívülről megállapított „világnézetének” egyidejű tételezése: olyan kettős tudatú (a klasszikus ‘tartalom – forma’ sémára emlékeztető) olvasásmódról árulkodik, amely igencsak kockára teszi a valódi olvasás és értelmezés lehetőségét (és önfeledt örömét). Az, hogy valamely műalkotás világa nézhető (olvasható), még nem jelenti azt, hogy volna „világnézet”, vagy hogy különösebb fontosságot kellene tulajdonítani annak, hogy van (ha van).³ Legalábbis az igazán jelentős művek esetében nem ez a lényeg: hogy van-e vagy nincs „világnézetük”. Más a helyzet a kevésbé jelentős műalkotásokkal. Ha egy műnek nem is annyira „világa”, mint inkább „világnézete” van, akkor tényleg kilóg a lóláb; akkor tényleg nem tudunk a mű „világán” belülré kerülni; akkor tényleg nem tudjuk ideiglenesen zárójelbe tenni a mi saját valóságos világunkra vonatkozó „világnézetünket”; akkor tényleg csak a mű és az olvasó „világnézeteinek” egymásra simulásáról vagy vitájáról (egyfajta ideológiakritikáról) lehet szó. Érzésem szerint Nádas regényénél nem ez a helyzet.

Már csak azért sem, mivel a test Foucault-féle felszabadításának szépirodalmi változataiban, most éppen a korábban történetesen Foucault-val vitatkozó Nádas írásmódjában, olyan ironikus töltésű energiák szabadulhatnak fel, amelyek már nem tarthatók kordában, nem tervezhetők és irányíthatók, nem határolhatók és megragadhatók, pláne nem valamely „világnézet” jegyében, legyen az önmagában bármily felforgató jellegű is. A Nádas-próza – és különösen a *Párhuzamos történetek* – frontálisan szembesít minket a testiség, a szexualitás és a szerelem legkülönbözőbb formáit egybemarkoló Erősz „világnézet” nélküli megtapasztalásával; e tapasztalat leküzdhetetlen idegenségével. Színre viszi azt.

Jegyzetek

- ¹ De – a határvonás elvi lehetetlenségének bizonyos gyakorlati következményei kapcsán – nézzük a szabadságelvű Nádas egyik szarkasztikus leírását a szexuális tárgyú szabadsággyakorlás éppen aktuális formáiról:
„Legfeljebb arról lehet szó, hogy az emancipációs mozgalmakból a vártnál vagy a reméltnél jóval nagyobb mennyiségű probléma következik. Olyan gondok, melyeket sem az emberi jogok univerzális elvének érvényesítésével, sem a felvilágosítás eszközeivel nem lehet megoldani. Pedig minden olyan szépen ment. Úgy látszott, hogy a nagy, intézményes egyházaknak, a fehérbőrűeknek, a hordában élő rasszista hímeknek és a harcos hetero törzsfőnököknek egyszer s mindenkorra leáldozott. E fantasztikus korban a notórius heterók érzékenyebbjait az öntudatosabb nők még arra is rászorították, hogy tegyenek már különbséget a csikló és a hüvely között. Mert nem úgy van ám, hogy bele, és akkor adj neki. E fantasztikus évtizedben a feketék a jogaikon túl fölismerték a saját szépségüket. Gomba módra megszaporodtak, duzzadtak a kis egyházak és a szekták. Megalapították önálló egyleteiket és újságjaikat a szadisták, a mazochisták, az onanisták, s külön csoportot alkottak azok a radikális leszbikusok, akik élesen elutasították mindenféle férfiakkal való közösködést, mivel a penetráció pusztán lehetőségét azonosították a politikai elnyomással. Megint külön csoportot alkottak azok a mérsékelték, akik meleg férfiakkal csináltattak maguknak utódokat, de ugyanígy külön csoportokba tömörültek, más bárókba jártak, másféle ruhákat viseltek, sőt a bajuszukat és a hajukat is másként vágatták azok a férfiak, akik az orális, az anális, az urinális vagy éppen a fekális örömeiket részesítették előnyben avagy bőrben, lakkban úzták, aktívan, passzívan.” (A szabadság tréningjei, in: TC, 453.)
- ² Vö.: „JELEK: A szerelmeseknek nem áll rendelkezésére semmiféle csalhatatlan jelekből álló rendszer, amelynek segítségével szerelmét bizonyíthatná, vagy kifürkészhetné, hogy a Másik szereti-e őt.” (BARTHES 1997, 257.)
- ³ Valami ilyesmiről beszél a „világnézetekből” kiábrándult egykori Lukács-tanítvány Vajda Mihály is, amikor Radnóti fent idézett meglátásával vitatkozik: „De ha egy jó regénynek egyáltalán van világnézete (mert a rossz regénynek van: a rossz regény az író világnézetének szócsöve), akkor nem tudom, miként lehetne azt leválasztani magáról a regényről.” (VAJDA 2009, 89.)

Hivatkozott irodalom

Nádas Péter művei

ÉFSz – *Az égi és a földi szerelemről*, Budapest, 1991.

EK – *Emlékiratok könyve*, Budapest, 1986.

PT – *Párhuzamos történetek*, Pécs, 2005.

TC – *Talált cetli*, Pécs, 2000.

Egyéb idézett szövegek

BARTHES, Roland: *Beszédtrédek a szerelemről* (ford. Albert Sándor), Budapest, 1997.

BARTHES: *Sade, Fourier, Loyola* (ford. Ádám Péter, Romhányi Török Gábor), Budapest, 2001.

FOUCAULT, Michel: *A szexualitás története I. A tudás akarása* (ford. Ádám Péter), Budapest, 1996.

FOUCAULT: *A szexualitás története II. A gyönyörök gyakorlása* (ford. Albert Sándor, Szántó István, Somlyó Bálint), Budapest, 1999.

MILLER, James: *Michel Foucault szenvedélyei* (ford. Csengei Ildikó), Vulgo, 2000, 3–5.

RADNÓTI Sándor: *Az egy és a sok*, in: Rácz, 2007.

RÁCZ I. Péter (szerk.): *Testre szabott élet. Nádas Péter Saját halál és Párhuzamos történetek című műveiről*, Budapest, 2007.

VAJDA Mihály: *Szókratészi huzatban*, Pozsony, 2009.